



VOLUME 9, SEPTEMBER 2026

ISSN: 3060-4958



**UZBEKISTAN STATE WORLD
LANGUAGES UNIVERSITY**

MORE INFO:

www.lingvospektr.uz



t.me/thelinguaspectrum



CONTENTS

LINGUISTICS		4
Sapayeva B.R.	The Artistic Interpretation of the Heroic Figure in Ancient Eastern Epics such as "Gilgamesh" and the "Shahnameh"	5
Mamarasulova G.A.	Translating Political Intent in Uzbek-English Presidential Discourse	11
Abdullaeva R.X.	National-cultural specifics of reflecting the aesthetic assessment of a person in the proverbial linguistic worldview	21
Ibragimova Sh.N.	Why Does AI Understand Some People Better Than Others? A Linguistic Perspective on Human-AI Communication and the Changing Human Mind	33
Khalliyeva G.I., Bazarbayeva J.M.	The Scholarly Study of Bobojon Sanoiy's Works	41
Rustamova D. M.	Phraseology and the dynamics of suspicion: a comparative linguocultural framework for Uzbek and English detective novels	51
Usmanaliyeva S.R.	Semantic structure of national-cultural scripts in English and Uzbek phraseological units: a comparative-cognitive analysis	62
Talibjanova A.L.	The Specificity of Youth Slang in English Journalistic Discourse	71
Akhmedova G.Ya.	Comparative-typological analysis of the concept "loneliness" in English and Uzbek lexicographical sources	78
Khakimova D.I.	Intensity and Typology of Hybridization within Digital Platforms (Materials from Telegram, TikTok, Instagram, Facebook)	85
Ismatov J.I.	Contemporary Trends in the Development of English Cultural Linguistics: Insights from Recent UK Studies	95
Borijonova G.Z.	Jean Rhys's Postcolonial Feminist Response to Brontë's Jane Eyre	102
Nazarova G.A.	The introduction and adaptation of English loanwords into the Uzbek language in the context of globalization	111
Olimova M.X.	Artistic interpretations of the symbol of seven in Uzbek national literary thought	122
Kuchkarov Sh.A.	Transformation of the information and communication environment under the influence of generative artificial intelligence	129
Djumabayeva J.Sh., Atadjanova M.I.	Classification of adverbs in English and Uzbek linguistics: similarities and differences in theoretical approaches	138
Usmonov O.I. Mukhiddinova D.Sh.	Pragmatics of indirect speech in the Russian and Uzbek communicative space	149
Sodiqova S.I., Mukhiddinova D.Sh.	Beyond the proper name: secondary person nominations as markers of social identity in digital media discourse	156

Classification of adverbs in English and Uzbek linguistics: similarities and differences in theoretical approaches

Djumabayeva Jamila Sharipovna⁶

djumabaevajamila@gmail.com

Doctor of Philological Sciences (DSc), Professor,
Head of the Department of English Linguistics,
National University of Uzbekistan

Atadjanova Markhabo Ilkhamovna⁷

marxabo@urdu.uz

Independent Researcher,
Urgench State University named after Abu
Rayhan Beruni

Annotation

The article presents a comparative analysis of theoretical approaches to the grammatical status, classification criteria, and semantic-functional types of adverbs in English and Uzbek linguistics. It aims to identify the principles underlying adverb classification in the two linguistic traditions, reveal similarities and differences between major scholarly approaches, and propose an integrated model for comparative analysis. The Uzbek tradition is examined through academic grammars and the works of A. Hojiyev, Sh. Rahmatullayev, and T. Asadov, while the English tradition is represented by the grammatical theories of O. Jespersen, R. Quirk, D. Biber, R. Huddleston, and G.K. Pullum. Comparative-typological, descriptive, structural-semantic, and functional methods are employed. The findings show that manner, time, place, and degree form a shared semantic core. However, English grammatical theory more explicitly distinguishes the lexical category of adverb from the syntactic function of adverbial and gives greater attention to stance and discourse-linking functions. A four-level model integrating categorial, semantic, syntactic-functional, and discourse-pragmatic analysis is proposed.

Keywords

Adverb, adverbial, semantic classification, functional classification, comparative linguistics, English-Uzbek grammar

Ingliz va o'zbek tilshunosligida ravishlarning tasnifi: nazariy qarashlardagi o'xshashlik va farqlar

Djumabayeva Jamila Sharipovna

djumabaevajamila@gmail.com

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor, Ingliz
tilshunosligi kafedrasi mudiri,
O'zbekiston Milliy universiteti

Atadjanova Marxabo Ilxamovna

marxabo@urdu.uz

Mustaqil izlanuvchi,
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat
universiteti

⁶ Djumabayeva J.Sh. — ORCID: 0000-0003-0117-1648

⁷ Atadjanova M.I. — ORCID: 0009-0003-5513-4655

- Annotatsiya** Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tilshunosligida ravishning grammatik maqomi, tasnif mezonlari hamda semantik-funksional turlariga doir nazariy qarashlar qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi ikki lingvistik an'anadagi tasnif tamoyillarini aniqlash, yetakchi olimlar qarashlaridagi umumiy va farqli jihatlarni ochib berish hamda ingliz va o'zbek ravishlarini qiyoslash uchun integrativ model taklif etishdan iborat. O'zbek tilshunosligidagi yondashuvlar akademik grammatikalar hamda A. Hojiyev, Sh. Rahmatullayev, T. Asadov tadqiqotlari, ingliz tilshunosligidagi qarashlar esa O. Jespersen, R. Quirk, D. Biber, R. Huddleston va G.K. Pullum konsepsiyalari asosida o'rganildi. Qiyosiy-tipologik, tavsifiy, struktur-semantik va funksional metodlar qo'llanildi. Natijalar tarz, payt, o'rin va daraja kategoriyalarining umumiy semantik yadro hosil qilishini, biroq ingliz grammatikasida adverb va adverbialning aniqroq farqlanishini ko'rsatdi. Tadqiqot yakunida kategorial, semantik, sintaktik-funksional va diskursiv-pragmatik darajalarni birlashtiruvchi to'rt bosqichli model taklif qilindi.
- Kalit so'zlar** Ravish, adverbial, semantik tasnif, funksional tasnif, qiyosiy tilshunoslik, ingliz-o'zbek grammatikasi

Классификация наречий в английском и узбекском языкознании: сходства и различия теоретических подходов

Джумабаева Джамила Шариповна
djumabaevajamila@gmail.com

Доктор филологических наук (DSc),
профессор, заведующая кафедрой
английского языкознания,
Национальный университет Узбекистана

Атаджанова Мархабо Ильхамовна
marxabo@urdu.uz

Независимый исследователь,
Ургенчский государственный университет
имени Абу Райхана Беруни

- Аннотация** В статье проводится сопоставительный анализ теоретических подходов к грамматическому статусу, критериям классификации и семантико-функциональным типам наречий в английском и узбекском языкознании. Цель исследования состоит в выявлении принципов, лежащих в основе классификации наречий в двух лингвистических традициях, определении общих и отличительных черт ведущих концепций и разработке интегративной модели для сопоставления материала двух языков. Узбекская традиция рассматривается на материале академических грамматик и трудов А. Ходжиева, Ш. Рахматуллаева и Т. Асадова, английская – на основе работ О. Есперсена, Р. Квирка, Д. Бибера, Р. Хаддлстона и Г.К. Пуллума. Используются сравнительно-типологический, описательный, структурно-семантический и функциональный методы. Установлено, что категории образа действия, времени, места и степени образуют общий семантический центр, однако английская грамматическая традиция последовательнее разграничивает лексическую категорию adverb и

синтаксическую функцию adverbial. Предложена четырёхуровневая модель, объединяющая категориальный, семантический, синтаксико-функциональный и дискурсивно-прагматический уровни анализа.

Ключевые слова *Наречие, adverbial, семантическая классификация, функциональная классификация, сопоставительное языкознание, англо-узбекская грамматика*

Kirish

Tilshunoslikda so'z turkumlarini tasniflash muammosi grammatikaning eng muhim nazariy masalalaridan biri hisoblanadi. So'zlarning muayyan turkumga mansubligi odatda ularning leksik-semantik ma'nosi, morfologik xususiyatlari, sintaktik distributsiyasi va gapdagi vazifasi asosida belgilanadi. Mazkur mezonlarning o'zaro munosabati barcha so'z turkumlarida bir xil darajada namoyon bo'lmaydi. Ayniqsa, ravish kategoriyasi semantik va funksional jihatdan kengligi, morfologik jihatdan esa boshqa so'z turkumlari bilan chegaradosh xususiyatlarga egaligi sababli turli grammatik maktablarda turlicha talqin qilinadi.

O'zbek tilshunosligida ravishlar an'anaviy ravishda mustaqil so'z turkumi sifatida o'rganilib, ularning morfologik o'zgarmasligi, harakat yoki belgining belgisini ifodalashi hamda gapda, asosan, hol vazifasida kelishi muhim grammatik belgilar sifatida ko'rsatiladi. Ravishlarning semantik tasnifida esa holat yoki tarz, payt, o'rin, miqdor-daraja singari guruhlar markaziy o'rin egallaydi.

Ingliz tilshunosligida adverb, ya'ni ravish kategoriyasining tavsifi murakkab nazariy evolyutsiyani boshdan kechirgan. An'anaviy grammatikada ravish fe'l, sifat yoki boshqa ravishni aniqlovchi so'z sifatida tushuntirilgan bo'lsa, zamonaviy grammatik tadqiqotlarda uning leksik kategoriya sifatidagi xususiyatlari sintaktik adverbial funksiyadan farqlanadi. Shu bois ingliz tilidagi quickly va carefully singari ravishlar bilan in the morning, with great care, after the meeting kabi prepozitsion

birikmalarning kategorial maqomi bir xil emas, garchi ular muayyan kontekstlarda o'xshash ravishga xos vazifalarni bajara olsa ham. Mazkur holat ingliz tilidagi adverb va o'zbek tilidagi ravish terminlarini, shuningdek, inglizcha adverbial va o'zbekcha hol tushunchalarini avtomatik ravishda aynanlashtirish metodologik jihatdan to'g'ri emasligini ko'rsatadi.

Shundan kelib chiqib, tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek tilshunosligida ravishlarning grammatik maqomi hamda tasnifiga doir ilmiy qarashlarni qiyosiy o'rganish, olimlar konsepsiyalaridagi umumiy va farqli jihatlarni aniqlash va ikki til ravishlarini qiyoslash uchun integrativ semantik-funksional model taklif qilishdan iborat.

Tadqiqot obyekti ingliz va o'zbek tillaridagi ravish kategoriyasi bo'lsa, predmetini ushbu tillarda ravishlarning grammatik maqomi, semantik turlari, sintaktik vazifalari hamda ularning tasnifiga doir nazariy yondashuvlarning umumiy va farqli xususiyatlari tashkil etadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi, birinchidan, ingliz va o'zbek tilshunosligidagi ravish tasniflarining yagona mezonlar tizimi asosida qiyoslanishi; ikkinchidan, adverb – adverbial – ravish – hol tushunchalarining kategorial va funksional munosabati aniqlashtirilishi; uchinchidan, ravishlarning semantik guruhlari to'liq, qisman va funksional moslik darajalari bo'yicha tavsiflanishi; to'rtinchidan, ravishlarni kategorial, semantik, sintaktik-funksional va diskursiv-pragmatik darajalarda tahlil qiluvchi integrativ model taklif qilinishidan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

O'zbek tilshunosligida ravishlarning grammatik tabiatini ilmiy tavsiflashda "O'zbek tili grammatikasi" fundamental manbalardan biri hisoblanadi. Unda ravishlar mustaqil so'z turkumi sifatida o'rganilib, semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari yoritilgan (O'zbek tili grammatikasi, 1975).

A. Hojiyevning so'z yasalihi va morfologiyaga oid tadqiqotlari o'zbek tilidagi ravishlarning grammatik va derivatsion xususiyatlarini o'rganishda muhim nazariy asos yaratgan (Hojiyev, 1989; Hojiyev, 2002). Olimning yondashuvida so'zlarning kategorial maqomini belgilashda ularning morfologik xususiyatlari va yasalihi imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Sh. Rahmatullayevning hozirgi o'zbek adabiy tili grammatik tizimiga bag'ishlangan tadqiqotlarida ham so'z turkumlarini tavsiflashda semantik, morfologik va sintaktik mezonlarning o'zaro aloqasi muhim o'rin egallaydi (Rahmatullayev, 2006).

T. Asadov ravishning so'z turkumlari tizimidagi o'rnini maxsus tadqiq etishi bilan ajralib turadi (Asadov, 2010). Bunday yondashuv ravish kategoriyasini faqat semantik guruhlariga ajratish emas, balki uning boshqa so'z turkumlari bilan chegarasini ham aniqlash zarurligini ko'rsatadi. Ingliz tilshunosligida O. Jespersenning grammatik konsepsiyasi so'zlarning funksional va sintaktik munosabatlariga katta e'tibor qaratilishi bilan xarakterlanadi (Jespersen, 1924). Bu yondashuv keyingi funksional grammatik tadqiqotlar rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech va J. Svartvik ingliz tili grammatikasida holat ravishlarini gap strukturasi bilan integratsiyalashuvi va kommunikativ vazifalariga ko'ra adjuncts, subjuncts, disjuncts hamda conjuncts kabi asosiy guruhlariga ajratadilar (Quirk et al., 1985). Ushbu tasnifda an'anaviy tarz, payt, o'rin va daraja ma'nolari bilan bir qatorda so'zlovchining gap mazmuniga munosabati va gaplar o'rtasidagi

bog'lanishni ifodalovchi birliklar ham e'tiborga olinadi.

D. Biber, S. Johansson, G. Leech, S. Conrad va E. Fineganing korpusga asoslangan grammatik tadqiqotlari ingliz tilidagi ravishlarning real nutqdagi funksional taqsimotini aniqlashda alohida ahamiyatga ega (Biber et al., 1999). Ushbu yo'nalishda ular voqea-hodisa sharoitini ifodalovchi, so'zlovchi pozitsiyasini bildiruvchi hamda diskurs qismlarini bog'lovchi funksional guruhlar nuqtayi nazaridan tavsiflanadi.

R. Huddleston va G.K. Pullum esa ravishni leksik kategoriya sifatida chegaralash, uning morfologik shakli, AdvP strukturasi va sintaktik distributsiyasini alohida tahlil qilishga katta e'tibor qaratadilar (Huddleston & Pullum, 2002). Shunday qilib, mavjud tadqiqotlarni qiyoslash o'zbek grammatik an'anasida semantik-morfologik, zamonaviy ingliz grammatikasida esa kategorial-sintaktik va funksional mezonlarning nisbatan batafsil differensiallashtirilganini ko'rsatadi (Greenbaum & Quirk, 1990; Biber et al., 2002; Mattiyev, 2022; Biber et al., 2021; O'zbek tili grammatikasi, 1976).

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, tavsifiy, struktur-semantik, funksional va komponent tahlil metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy-tipologik metod ingliz va o'zbek tillaridagi ravish kategoriyasining universal hamda tilga xos belgilarini aniqlashga xizmat qildi. Tavsifiy metod yordamida har ikki grammatik an'anada ravishlarga berilgan tavsiflar umumlashtirildi. Struktur-semantik tahlil ravishlarning shakliy tuzilishi va ma'no guruhlar o'rtasidagi munosabatni aniqlashda qo'llanildi. Funksional tahlil esa ravish va adverbial birliklarning gap hamda diskurs tarkibidagi vazifalarini qiyoslash imkonini berdi (Abdullayeva & Nizomova, 2023; Norkuziyeva, 2022).

Olimlar qarashlarini qiyoslashda yettita mezon asos qilib olindi: 1) ravishning kategorial maqomi; 2) semantik belgisi; 3) morfologik xususiyati; 4) sintaktik distributsiyasi; 5) semantik tasnifi; 6) gap mazmuniga munosabat

bildirish xususiyati; 7) diskurs qismlarini bog'lash imkoniyati.

Natijalar va Muhokama

Ravishning kategorial maqomiga doir qarashlarning qiyosi

Tahlil natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek tilshunosligida ravishning grammatik maqomini belgilashda umumiy jihatlar mavjud bo'lsa-da, kategorial chegaralarni aniqlash usulida muhim farqlar kuzatiladi. O'zbek tilshunosligida ravishning asosiy xususiyatlaridan biri uning harakat yoki holatning belgisini ifodalashidir:

U sekin gapirdi. U kecha keldi. U oldinda yurdi.

Mazkur gaplarda sekin harakatning tarzini, kecha vaqtini, oldinda esa makon munosabatini ifodalaydi.

Ingliz tilida ham shunga yaqin munosabat mavjud:

He spoke slowly. He came yesterday. He walked ahead.

Demak, harakatning qanday, qachon va qayerda amalga oshishini tavsiflash har ikki tildagi ravishlarning muhim funksional-semantik yadrosini tashkil etadi. Biroq ravishning faqat fe'l bilan bog'lanishi uning imkoniyatlarini to'liq ifodalamaydi. Ingliz tilidagi *very interesting, extremely difficult, surprisingly quickly* birikmalarida ravish sifat yoki boshqa ravish orqali ifodalangan belgining darajasi va xususiyatini aniqlaydi.

O'zbek tilida ham: juda qiziqarli; nihoyatda qiyin; hayratlanarli darajada tez kabi strukturalar kuzatiladi. Bundan ko'rinadiki, ikki til uchun umumiy bo'lgan birinchi natija – ravishning semantik doirasi faqat harakat belgisini ifodalash bilan chegaralanmaydi; u boshqa belgi darajasini ham aniqlashi mumkin.

Tarz/holat ravishlarining qiyosiy tavsifi

Ingliz tilidagi manner adverbs va o'zbek tilidagi tarz/holat ravishlari ikki tasnif o'rtasidagi eng yuqori darajadagi semantik moslikni namoyon qiladi.

He answered slowly. – U sekin javob berdi.

She carefully opened the door. – U eshikni ehtiyotkorlik bilan ochdi.

The child spoke quietly. – Bola ohista gapirdi.

Yuqorida keltirilgan a) misolda *slowly* – sekin deyarli to'liq funksional-semantik muvofiqlikka ega. Keyingi b) juftlik esa muhim struktur farqni namoyon qiladi. Ingliz tilidagi bir leksemali *carefully* ravishi o'zbek tilida ehtiyotkorlik bilan birikmasi orqali ifodalangan. Oxirgi c) misolda ingliz tilidagi *quietly* ravishi va o'zbek tilidagi ohista ravishi harakatning qanday tarzda bajarilganini bildiradi. Inglizcha gapda *quietly* fe'lga – *spoke* kesimiga bog'lanib, nutq harakatining sokin, past ovozda yoki muloyim tarzda amalga oshganini ifodalaydi. O'zbekcha tarjimada esa ohista ravishi gapirdi fe'lga bog'lanib, xuddi shu semantik vazifani bajaradi. Demak, *quietly* – ohista juftligida yuqori darajadagi semantik va funksional moslik kuzatiladi. Har ikki tilda bu birliklar tarz/holat ravishi sifatida harakatning bajarilish usulini aniqlaydi va gapda hol vazifasida keladi. Shu bilan birga, ingliz tilida *quietly* ravishi sifat asosiga -ly qo'shimchasi qo'shilishi orqali yasalgan bo'lsa, o'zbek tilidagi ohista tub ravish sifatida qo'llanadi. Bu esa ikki til o'rtasida semantik-funksional yaqinlik mavjud bo'lsa-da, ravishlarning morfologik shakllanishida farq borligini ko'rsatadi.

Demak, semantik ekvivalentlik har doim kategorial yoki struktur ekvivalentlikni anglatmaydi. Bu chog'ishtirma tilshunoslik uchun muhim natijadir. Bir tilda ravish bilan ifodalangan ma'no ikkinchi tilda ot + ko'makchi yoki boshqa analitik struktura bilan berilishi mumkin.

Payt ravishlaridagi moslik

Payt ma'nosini ifodalovchi birliklarda ham yuqori semantik moslik kuzatiladi: *now* – hozir; *yesterday* – kecha; *soon* – tez orada; *recently* – yaqinda; *then* – o'shanda/so'ng.

Masalan:

They arrived yesterday. – Ular kecha yetib kelishdi.

Har ikki gapda ravish voqeaning temporal lokalizatsiyasini ta'minlaydi. Biroq

soon – tez orada misolida ingliz tilidagi bitta ravish o'zbek tilida ikki komponentli birlik bilan ifodalanadi. Bu yana bir bor semantik kategoriya universalligi bilan uning formal qo'llanilishi bir hodisa emasligini ko'rsatadi.

O'rin ravishlarining qiyosi

O'rin ravishlarida ham ingliz va o'zbek tillari o'rtasida sezilarli semantik parallellik mavjud: here – bu yerda; there – u yerda; outside – tashqarida/tashqariga; inside – ichkarida/ichkariga; upstairs – yuqorida/yuqori qavatda. Biroq bu guruhda o'zbek tilining kelishik va yo'nalish munosabatlari alohida ahamiyatga ega:

He is outside. – U tashqarida. He went outside. – U tashqariga chiqdi.

Ingliz tilidagi bir xil outside shakli turli sintaktik kontekstlarda statik va dinamik makon munosabatlarini ifodalashi mumkin. O'zbek tilida esa tashqarida – tashqariga qarama-qarshiligi morfologik shaklda aniqroq namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, semantik kategoriya umumiy bo'lsa-da, makon munosabatini grammatik kodlash mexanizmi ikki tilda farqlanishi mumkin.

Miqdor-daraja ravishlari va degree adverbs

O'zbek tilidagi miqdor-daraja ravishlari ingliz tilidagi degree adverbs bilan sezilarli funksional umumiylikka ega: very – juda; extremely – nihoyatda; quite – ancha / anchagina; almost – deyarli; completely – butunlay.

Masalan:

The task was extremely difficult. – Vazifa nihoyatda qiyin edi.

Bu holatda extremely va nihoyatda sifat orqali ifodalangan belgining intensivligini oshiradi. Ammo quite kabi birliklarning semantik diapazoni kontekstga qarab o'zgarishi mumkin. Shu sababli miqdor-daraja ravishlarini qiyoslashda lug'aviy muqobilni topishning o'zi yetarli emas; ularning kontekstual intensivlik darajasi ham hisobga olinishi kerak (Bozorov, 1997; Kurbanova & Saydullayeva, 2025).

Frequency kategoriyasining ikki tasnifdagi o'rni

Ingliz tili grammatik tavsifida always, usually, often, sometimes, rarely, never singari chastota bildiruvchi birliklar muhim semantik guruhni tashkil etadi. O'zbek tilida ularga: doimo/hamisha, odatda, tez-tez, ba'zan, kamdan-kam, hech qachon kabi funksional muqobillar mos keladi.

Masalan:

She often reads in the evening. – U kechqurun tez-tez kitob o'qiydi.

Semantik jihatdan ikki birlik o'rtasida yaqin muvofiqlik mavjud. Biroq grammatik tasnif nuqtayi nazaridan chastota ma'nosining alohida kategoriya yoki vaqt/takroriylik munosabatining tarkibiy qismi sifatida talqin qilinishi turli tavsiflarda farq qilishi mumkin.

Shu sababli ingliz va o'zbek ravishlarini qiyoslashda tasnif nomlarining sonini emas, tasnifning asosida turgan semantik komponentlarni solishtirish maqsadga muvofiq (Mattiyeu, 2022; Xabibullayeva, 2025).

R. Quirk va hammualliflar modeli bilan o'zbek an'anaviy tasnifining farqi

R. Quirk va hammualliflarning tasnifi qiyosiy tahlilda alohida ahamiyat kasb etadi. Ularning modelida holat ravishlari adjuncts, subjuncts, disjuncts va conjuncts kabi funksional guruhlarga ajratiladi.

Adjuncts – gapning propozitsion mazmuniga nisbatan integrallashgan: She spoke quietly. – U ohista gapirdi gapida ohista ham xuddi shunday harakat tarzini belgilaydi.

Disjuncts – butun gapga nisbatan so'zlovchining bahosi yoki izohini ifodalashi mumkin: Fortunately, nobody was injured. – Yaxshiyamki, hech kim jarohatlanmadi. Bu yerda fortunately/yaxshiyamki voqeaning qanday sodir bo'lganini emas, so'zlovchining voqeaga bahosini ifodalaydi.

Conjuncts – diskurs qismlari o'rtasidagi munosabatni ta'minlaydi: However, the experiment produced different results. – Biroq tajriba boshqa natijalarni ko'rsatdi. Demak, ingliz funksional grammatikasidagi adverbial tushunchasining doirasi o'zbek tilidagi

an'anaviy "ravishning ma'no turlari" tushunchasidan kengroq. Bu yerda asosiy nazariy farq quyidagi formulada namoyon bo'ladi:

O'zbek an'anaviy tasnifi: "Ravish nimani anglatadi?"

Ingliz funksional tasnifi: "Ravishlar gap va diskursda qanday vazifani bajaradi?" Mazkur ikki savol bir-birini inkor qilmaydi, aksincha, ravishlarni turli lingvistik darajalarda tavsiflaydi.

D. Biber va hammualliflarning korpus-funksional yondashuvi

Korpusga asoslangan ingliz grammatikasida adverbial birliklarning real registrlar va diskurslarda qo'llanishiga katta e'tibor qaratilishi an'anaviy tasnifni sezilarli darajada kengaytiradi. Qiyosiy tahlil uchun uch funksional qatlamni ajratish ayniqsa samaralidir:

a) Circumstance adverbials

Voqea sodir bo'ladigan sharoitni — vaqt, o'rin, tarz va boshqa holatlarni ifodalaydi: He worked carefully. – U ehtiyotkorlik bilan ishladi. They arrived yesterday. – Ular kecha kelishdi. Bu qatlam o'zbek tilidagi an'anaviy tarz, payt va o'rin kategoriyalariga eng yaqin.

b) Stance adverbials

Muallif yoki so'zlovchining propozitsiyaga epistemik yoki baholovchi munosabatini ifodalaydi: probably – ehtimol; certainly – albatta; fortunately – yaxshiyamki; unfortunately – afsuski. Masalan: Probably, the results will change. – Ehtimol, natijalar o'zgaradi.

Bu birliklarning funksiyasini oddiy "harakat belgisi" modeli bilan izohlash qiyin. Ular propozitsiyaning ishonchlilik darajasi yoki so'zlovchining munosabatini bildiradi.

c) Linking adverbials

Ular matn qismlari o'rtasida mantiqiy-semantik aloqa o'rnatish vazifasini bajaradi: however, therefore, nevertheless, moreover. O'zbek tilida: biroq, shuning uchun, shunga qaramay, bundan tashqari. Bunda yana kategorial ehtiyotkorlik zarur: ingliz tilidagi linking adverbialga funksional muqobil bo'lgan

o'zbek birligi har doim morfologik jihatdan ravish bo'lishi shart emas.

Adverb – adverbial – ravish – hol munosabati

Tadqiqot natijalaridan biri mazkur to'rt tushunchaning qiyosiy tavsifini aniqlashtirish zarurligidir.

Masalan:

He worked quietly. – He worked in the library. – He worked yesterday. – He worked after the meeting.

Ushbu gaplarda quietly, in the library, yesterday, after the meeting turli struktur-kategorial xususiyatlarga ega, biroq barchasi muayyan kontekstda holatni ifodalovchi vazifasini bajaradi.

O'zbek tilida ham:

U sekin ishladi. – U kutubxonada ishladi. – U kecha ishladi. – U majlisdan keyin ishladi.

Bunda sekin, kutubxonada, kecha, majlisdan keyin shakllarining morfologik tuzilishi va kategorial maqomi aynan bir xil emas, ammo gapda holga xos funksional munosabat yuzaga keladi.

Shundan quyidagi muhim nazariy xulosa kelib chiqadi:

ADVERB ≠ ADVERBIAL va RAVISH ≠ HOL.

Birinchisi, avvalo, leksik-grammatik kategoriya, ikkinchisi esa sintaktik funksiyadir.

Olimlar qarashlarining umumlashtirilgan qiyosi

Manba / yondashuv	Asosiy mezon	Ravishga doir yondashuv	Qiyosiy ahamiyati
O'zbek tili grammatikasi (1975)	semantik, morfologik, sintaktik	ravish mustaqil so'z turkumi sifatida tavsiflanadi	o'zbek an'anaviy tasnifining asosiy modeli
Hojiyev (1989; 2002)	morfologik va derivatsion	kategorial maqom va so'z yasash imkoniyatlari	morfologik chegaralarni aniqlashtiradi
Rahmatullayev (2006)	semantik, morfologik, sintaktik	uch mezonning o'zaro aloqasi	kompleks grammatik tavsif beradi
Asadov (2010)	so'z turkumlari tizimi	ravishning boshqa turkumlar bilan chegarasi	kategorial differentsiatsiyani kuchaytiradi
Jespersen (1924)	funksional va sintaktik	birliklarning gapdagi munosabatlari	funksional talqinga asos yaratadi
Quirk et al. (1985)	sintaktik-funksional	adjunct, subjunct, disjunct, conjunct	adverbial funksiyalarni keng tasniflaydi
Biber et al. (1999; 2021)	korpus-funksional	circumstance, stance, linking	registr va diskursdagi taqsimotni ko'rsatadi
Huddleston & Pullum (2002)	kategorial-sintaktik	adverb leksik kategoriya, adverbial sintaktik funksiya	kategoriya va funksiyani aniq ajratadi

1-jadval. *Ingliz va o'zbek tilshunosligida ravishga doir asosiy yondashuvlar*

Jadvaldan ko'rinadiki, qarashlar o'rtasidagi asosiy tafovut ravish kategoriyasining mavjud yoki mavjud

emasligida emas, balki qaysi lingvistik sath tasnifning boshlang'ich nuqtasi qilib olinishida namoyon bo'ladi.

Ingliz va o'zbek ravishlarining semantik-funksional moslik darajasi

Ingliz tili	Misol	O'zbek tilida muqobili	O'zbek tili	Moslik
Manner	slowly	sekin	tarz/holat	yuqori
Manner	carefully	ehtiyotkorlik bilan	hol funksiyasi	semantik yuqori, struktur qisman
Time	yesterday	kecha	payt	yuqori
Time	soon	tez orada	payt	semantik yuqori, struktur qisman
Place	here	bu yerda	o'rin	yuqori semantik
Place	outside	tashqarida/tashqariga	o'rin/yo'nalish	qisman
Degree	extremely	nihoyatda	miqdor-daraja	yuqori
Degree	almost	deyarli	miqdor-daraja	yuqori

Frequency	often	tez-tez	takroriylik/payt munosabati	yuqori semantik, tasnifiy qisman
Frequency	always	doimo/hamisha	payt/takroriylik	qisman tasnifiy
Stance	probably	ehtimol	modal/munosabat funksiyasi	funksional
Stance	fortunately	yaxshiyamki	baholovchi munosabat	funksional
Linking	however	biroq	bog'lovchi/diskursiv vosita	funksional, kategorial nomuvofiq
Linking	therefore	shuning uchun	sabab-natija bog'lanishi	funksional, struktur nomuvofiq

2-jadval. Ravish kategoriyalarining qiyosiy mosligi

Mazkur jadvaldan uch xil moslik darajasi kelib chiqadi:

1. To'liq yoki yuqori semantik-kategorial moslik: slowly – sekin; yesterday – kecha; extremely – nihoyatda.
2. Semantik-funksional, ammo struktur jihatdan qisman moslik: carefully – ehtiyotkorlik bilan; soon – tez orada.
3. Funksional moslik, lekin kategorial jihatdan nomuvofiqlik: however – biroq; therefore – shuning uchun.

Bu natija qiyosiy tahlilda "lug'aviy ekvivalentlik" bilan "grammatik ekvivalentlik"ni farqlash zarurligini ko'rsatadi.

Ravishlarning universal va tilga xos belgilari

Tahlil natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek ravishlarining universal semantik yadrosiga quyidagilar kiradi:

- harakat tarzini ifodalash;
- vaqt munosabatini ko'rsatish;
- makon munosabatini ifodalash;
- daraja va intensivlikni belgilash;
- predikativ struktura mazmunini aniqlashtirish.

Tilga xos xususiyatlar esa ularning formal qo'llanilishida yaqqolroq namoyon bo'ladi. Ingliz tilida -ly suffiksli ravish yasallashining faol modeli sifatida namoyon bo'lsa (quick – quickly, careful – carefully), o'zbek tilida ravish va ravish funksiyasidagi birliklarni hosil qilishda -cha, -lab, -larcha, -chasiga singari

vositalar bilan birga analitik strukturalar ham faol ishlatiladi (Abdullayeva & Nizomova, 2023; Xudayberganov, 2025). Bundan tashqari, o'zbek tilining agglutinatib tabiati ayrim makon va yo'nalish munosabatlarini morfologik jihatdan aniqroq differensiallashtirish imkonini beradi: tashqarida – tashqariga – tashqaridan. Ingliz tilida bunday munosabatlar ko'pincha kontekst, fe'l semantikasi yoki prepozitsion konstruksiyalar orqali aniqlanadi.

Integrativ qiyosiy model

Yuqoridagi natijalar ingliz va o'zbek ravishlarini faqat an'anaviy semantik guruhlar asosida qiyoslash yetarli emasligini ko'rsatadi. Shu sababli tadqiqot doirasida quyidagi to'rt bosqichli model taklif qilinadi:

- I. **KATEGORIAL DARAJA – Birlik qaysi so'z turkumiga mansub?**
- II. **SEMANTIK DARAJA – U qanday ma'noni ifodalaydi: tarz, payt, o'rin, daraja, takroriylik va boshqalar?**
- III. **SINTAKTIK-FUNKSIONAL DARAJA – U gapda qaysi elementni aniqlaydi va qanday sintaktik vazifa bajaradi?**
- IV. **DISKURSIV-PRAGMATIK DARAJA – U so'zlovchi munosabatini, baholashni yoki matn qismlari o'rtasidagi bog'lanishni ifodalaydimi?**

Natijada quyidagi qiyosiy model yuzaga keladi:



1-rasm. Ravishlarni qiyosiy tahlil qilishning to'rt bosqichli integrativ modeli

Mazkur modelning afzalligi shundaki, u probably – ehtimol yoki however – biroq singari birliklarni faqat lug'aviy muqobillik asosida bir xil so'z turkumiga kiritishdan saqlaydi. Aksincha, ularning qaysi lingvistik darajada o'xshash va qaysi darajada farqli ekanini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tilshunosligida ravishlarning grammatik maqomi va tasnifiga doir nazariy qarashlarni qiyosiy o'rganish natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi.

Birinchidan, ingliz va o'zbek tillarida ravishlarning semantik yadrosida sezilarli universallik mavjud. Tarz, payt, o'rin va daraja munosabatlari har ikki til ravishlarining eng barqaror umumiy semantik kategoriyalarini tashkil etadi.

Ikkinchidan, o'zbek tilshunosligida ravishlarning tasnifi, asosan, semantik-morfologik tamoyilga asoslangan bo'lib, ravishning harakat yoki belgi xususiyatini ifodalashi, morfologik o'zgarmasligi va gapda hol vazifasida kelishi uning muhim grammatik belgilari sifatida qaraladi.

Uchinchidan, ingliz tilshunosligida ravishlarning an'anaviy semantik tasnifi bilan bir qatorda sintaktik-funksional differentsiatsiya kuchli rivojlangan. R. Quirk va hammualliflarning adjunct, subjunct, disjunct, conjunct modeli buning yaqqol namunasidir.

To'rtinchidan, zamonaviy korpus-funksional yondashuv voqea sharoitini ifodalovchi holat ravishlari bilan so'zlovchi pozitsiyasi va diskurs bog'liqligini ta'minlovchi birliklarni farqlash imkonini beradi. Bu esa ravishlarni faqat an'anaviy "qanday?, qachon?, qayerda?" savollari doirasida o'rganish yetarli emasligini ko'rsatadi.

Beshinchidan, ingliz tilidagi adverb va adverbial, o'zbek tilidagi ravish va hol tushunchalari o'zaro bog'liq bo'lsa-da, aynan bir grammatik hodisa emas. Adverb/ravish kategorial tushuncha bo'lsa, adverbial/hol sintaktik-funksional tushunchadir.

Oltinchidan, ikki tildagi birliklar o'rtasidagi moslik uch darajada namoyon bo'ladi: yuqori semantik-kategorial moslik (slowly – sekin), semantik-funksional, ammo struktur jihatdan qisman moslik (carefully – ehtiyotkorlik bilan) hamda funksional, biroq kategorial jihatdan nomuvofiq moslik (however – biroq).

Yettinchidan, ravishlarning universal xususiyatlari, avvalo, semantik va funksional darajada, tilga xos xususiyatlari esa ularning morfologik va struktur qo'llanilishida yaqqol namoyon bo'ladi. Shu jihatdan ingliz va o'zbek tillarining tipologik xususiyatlari ravish ma'nolarini ifodalash vositalariga bevosita ta'sir qiladi.

Sakkizinchidan, ingliz va o'zbek tillaridagi ravishlarni qiyosiy tadqiq qilishda kategorial, semantik, sintaktik-funksional va diskursiv-pragmatik sathlarni birlashtiruvchi integrativ modeldan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv ikki tilning grammatik tizimlarini mexanik ravishda tenglashtirishning oldini oladi va ravishlarning umumiy hamda milliy-spetsifik xususiyatlarini aniqroq ochib beradi.

Kelgusida mazkur masalani parallel va milliy korpuslar asosida davom ettirish, xususan, ingliz va o'zbek tillarida tarz, daraja, chastota va baholovchi-munosabat bildiruvchi birliklarning badiiy, ilmiy, publitsistik va so'zlashuv diskursidagi chastotasi hamda pozitsion xususiyatlarini statistik tahlil qilish maqsadga muvofiq (Xudayberganov, 2025;

Biber et al., 2021). Bunday tadqiqot an'anaviy grammatik tasniflarni real til materiallari bilan tekshirish va ingliz-o'zbek qiyosiy ravishlar

tipologiyasini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

References:

1. Abdullayeva, O. X., & Nizomova, F. B. (2023). O'zbek tilida ravish so'z turkumini modellashtirishda so'z yasalishi masalalari va ularning morfoanalizatorida tahlili. *Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti ilmiy materiallari*, 45–52.
2. Asadov, T. H. (2010). *So'z turkumlari tizimida ravish*. Muharrir.
3. Biber, D., Conrad, S., & Leech, G. (2002). *Longman student grammar of spoken and written English*. Pearson Education.
4. Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Longman.
5. Biber, D., Johansson, S., Leech, G. N., Conrad, S., & Finegan, E. (2021). *Grammar of spoken and written English*. John Benjamins.
6. Bozorov, O. (1997). *O'zbek tilida darajalanish: Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati*. Toshkent.
7. Greenbaum, S., & Quirk, R. (1990). *A student's grammar of the English language*. Longman.
8. Hojiyev, A. (1989). *O'zbek tilida so'z yasalishi*. O'qituvchi.
9. Hojiyev, A. (2002). *Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati*. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
10. Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge University Press.
11. Jespersen, O. (1924). *The philosophy of grammar*. George Allen & Unwin.
12. Kurbanova, M. M., & Saydullayeva, D. F. (2025). O'zbek tilida miqdor-daraja va o'rin ravishlarining turkumiy xususiyatlari. *Science Time*, 4(4/1), 223–227.
13. Mattiyev, A. O. (2022). Ravish tasnifiga doir yondashuvlar. *Ijtimoiy-gumanitar fanlar. Tilshunoslik*, 4, 151–153.
14. Norkuziyeva, D. Sh. (2022). O'zbek va nemis tillaridagi "ravish + fe'l" qolipli so'z birikmalarining qiyosiy tahlili. *Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi*, 1(85), 227–231.
15. Abdurahmonov, G'. A., & Hojiyev, A. P. (Eds.). (1975). *O'zbek tili grammatikasi. I jild: Morfologiya*. Fan.
16. Abdurahmonov, G'. A., & Hojiyev, A. P. (Eds.). (1976). *O'zbek tili grammatikasi. II jild: Sintaksis*. Fan.
17. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. Longman.
18. Rahmatullayev, Sh. (2006). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Universitet.
19. Xabibullayeva, F. N. (2025). Tilshunoslikda ravish so'z turkumining o'rganilishi. *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences*, 1, 210–216.
20. Xudayberganov, N. U. (2025). O'zbek tili leksik birliklari ravish so'z turkumini POS teglash algoritmlari va modellari. *Science Time*, 4(3/2), 205–212.